

“Hekimlik ahlakı” diye birşey var mı?

Doç. Dr. Ataman TANGÖR

Deontoloji, eski Yunancada deon yani ödev sözcüğünden türetilmiş. Türkçeye de ödevbilim olarak geçmiş. Ödevin sözlük anlamı ise şöyle: "Törebilimsel zorunlukta yapılması gerekli iş". Törebilim (ahlak) sözcüğünün altında ise şunlar yazıyor: "Belli yer ve zamana özgü olarak iyi davranışlarla kötü davranışların kurallarını saptayan bilim". İyi ve kötü davranış sözcüklerinden ne anlıyoruz? Örneğin bir hekimin hastasından para alması iyi bir davranış mıdır yoksa kötü mü? Sosyalist bir ülkede ahlaksızlıktır, kapitalist bir ülkede ise erdemdir. Hatta Freud psikoterapiden para almayan hekimin hastasına yararlı olamayacağını özellikle vurgulamıştı. Sürdürelim, parasal çıkar için gereksiz yere hastasına ameliyat endikasyonu koyan bir hekimin davranışını çözümlenmeye çalışalım; bir açıdan ahlaksızlık, öte yandan "zaten gereksiz bir organdı, nasıl olsa ilerde başına bir iş çıkaracaktı" ussallaşması içinde erdem olmasa bile ahlaksızlık değil. Peki, hastadan ne kadar ücret alalım, en ahlaklı nedir bu ölçünün? Asgari ücretin altında alırsanız

serbest çalışan hekim kitlesine göre ahlaksızlık, hastaya göre ise ahlaklılık. Bir evladın ana-babasını öldürmesi ahlaklılık mı yoksa ahlaksızlık mı? Yaşlanmış ve işe yaramaz ana-babanın öldürülmesi ya da ölüme terk edilmesi örneğin Eskimo ya da eski Japon kültürüne göre ahlaklılık ve hatta erdem, ancak günümüz kültürüne göre ahlaksızlık ve hatta suç.

Naziler 275.000 akıl hastasını öldürdüklerinde bu eylemlerini ari alman ırkının devamı için yaptıklarını söylüyorlar ve bu zavallı insanları acıdan kurtardıklarını iddia ediyorlardı. Yani nazi doktorlarına göre bu katliam bir ötanasi (acıdan kurtarma) eylemi idi ve erdemli bir davranıştı. Bu örnekleri çoğaltabiliriz; Örneğin 1985 yılı şubat ayında Türkiye'de "Teröristlerin Rehabilitasyonu, Uluslararası Sempozyumu" adı altında bir toplantı yapılmıştı. Bu toplantıya katılan çoğu yabancı ve yerli 'terör' uzmanları kendi değerlendirmelerine göre terörist saydıkları tutuklu ve hükümlüle-

toplum ve hekim

rin "karıştır-barıştır" ve "inanç değiştirme" yöntemleriyle rehabilite edilmesi üzerine kuramlar geliştirdiler. Bu toplandı bazı tıp otoriteleri de teröristlerle ilgili çalışma sonuçlarını sundular. Bu uygulama ve eylemler, sempozyumu düzenleyenler ve düzenlenenlerce ahlaklı ve iyi bir davranıştı. Çünkü, kendi dünya görüşleri doğrultusunda toplumsal huzuru sağlamaya yönelikti. Ancak en genel insancıl yaklaşımla bile bakıldığında bu girişimler insan inancına ve özgürlüğüne bir sataşma niteliği taşıdığından ahlaksızca bir davranıştı.

Yine son zamanlarda gündeme gelen hekimlerin işkencelere müdahil ya da uygulamacı olarak katılmaları olgusu var; işkencecilere ve işkence uygulatıcılara göre hekimin işkencede bulunması vatan hainleriyle başa çıkmada ahlaklı ve iyi bir davranış. İşkenceyi ahlaksızlık ve insanlık suçu sayanlar açısından ise ahlaksızlık ve suç.

Deontoloji teriminin isim babası Bentham,1834 de bu kavramı tanımlarken,"Herhangi bir meslekten olan kişilerin birbirleri ve başkaları ile olan ilişkilerinde izlemeleri gereken ahlak ilkeleri ve yerine getirmek zorunda oldukları ödevler üzerinde duran bilimdir" demiş. Ve bu tanım bugün de bu haliyle kullanılıyor. Az önce değindiğim örneklerde törebilimsel ödev anlayışının göreceli olduğunu ve çifte standart taşıdığını anlatmaya çalıştım. Peki, o zaman ödev nedir, ödevin nesnel temeli nedir, evrensel bir ahlaktan ya da hekimlik ahlakından söz edilebilir mi? Bu sorulara yanıt ararken ünlü törebilim kuramcıları Kant ve Fichte'ye kulak verelim. Kant 'a göre törebilim, ödev törebilimidir (vazife ahlakı). Ödev törebilimsel bir zorunluktur. Ödev yasaya saygıdan doğan bir eylemin zorunluluğudur. Ödev evrensel bir olgu, kesin bir buyruktur. Fichte'ye göre ise bu kesin buyruk bulunç (vicdan) tur. Fichte buluncu insanoğlu için evrensel sayar ve "insan özgürlüğünün bilinci vicdandır" der. Nitekim bir çok dilde de bulunç ve bilinç aynı sözcükte ifadesini bulur: Conscience. Fichte'ye göre insan özgürlüğünü sağlamak için eylemde bulunur. Yani bir ödevi yerine getirir. Bulunç ise ödevin nasıl yapılacağını belirliyerek özgürlüğün bilincini oluşturur. Ahlak ise bu özgürlüğün sonucudur. Özgür olmayan insan ahlaklı da olamaz. Dolayısıyla ahlak ödevin bir ürünüdür. Kant ve Fichte'nin ödev, bulunç ve törebilim anlayışı tarihsel bağlardan kopuk ve evrensel bir öz taşıdığından nesnellikten çok uzaklaşır. Buluncun, ödev ve özgürlükle olan sarsılmaz bağlarını evrensel ve soyut boyutlara yerleştirdiğimizde yukarıda örneklerini verdiğim ikili standartların yanıtlarını bulamıyoruz. Hançerlioğlu'nun Felsefe Sözlüğü'nde "yoksullara yardım ödevi, yoksulların bulunmadığı bir toplumda hiç bir anlam taşımaz" diyor. Benzer şekilde hekimle hasta arasına çıkar ilişkilerinin girmediği bir toplumda hekimin hastanın hak ve hukukunu ayaklar altına alması diye bir ödev çiğneme sorunu da doğmaz.

Çıkar ilişkilerinin egemen olduğu bir toplumda erki elin-

de bulunduranın maddi gücü onun manevi gücünü de oluşturacağından soyut bir bulunçtan ve özgeciliğten söz etmekte olası değildir. Sorakin,"Bireylerin ve kümelerin, toplumsal kurumların ve kültürün esaslı bir biçimde fedakarlığı sağlanmadan ne gelecek savaşlar önlenebilir ve ne de yeni bir düzen kurulabilir" derken törel özgeciliğin ruhunu da diriltmeye çalışıyordu. Çıkarın söz konusu olduğu bir toplumda özgeciliğten (fedakarlık) söz edilebilir mi? Hele çıkarı olan kesim elinde tüm güçleri toplamış ve nefes aldirmiyorsa. Tabii o zaman 275.000 akıl hastasını öldüren hekimler de toplumun ve kendilerinin buluncunda ödevlerini yerine getirmiş insanlar görüntüsünü alıveriyorlar. Bu nedenle ödev-bulunç-özgürlük üçlüsünün tarihsel yani nesnel temelini görmek zorundayız.

Yasa ve ödev; Her ikisi de tarihsel süreç içinde sürekli değişim gösteren ve hiç bir zaman evrensel olamıyan üst yapı kavramlarıdır. Her ikisi de iyi - kötü kutuplaşmasını ölçmek için getirilmiş ve değişken kavramlar olup, yasa yapıcı ve ödev koyucunun düşünce ürünleridirler. Dolayısıyla egemen olan gücün düşüncesini yansıtmak durumundadırlar. Özellikle ödev kaynaklandığı mistik ve tanrısal gelenek nedeniyle önyargılı bir saygıdeğerlik taşıdığından, iyi-kötü ayırımında çok daha evrensel bir değere sahipmiş gibi görünse de, yine de temelde ödev kurallarını belirleyen egemen güce

bağımlıdır. Ve bu nedenle de bugün iyi olan yarın kötü ya da tam tersi olabilir. Bundan ötürü deontoloji yani ödevbilim de birçok üstyapı kurumu gibi evrensel olamaz. Hekimlik ödevine bağlı bir hekim ahlakından söz etmek ve bunu kalıcı-değişmez bir kural gibi ele almak kanımca yanlış ve yanıltıcı olur. Çünkü bugünkü değer yargılarına göre ödevini yerine getirmiş ahlaklı bir hekimin yarın aynı eyleminden ötürü ahlaksız ilan edilmesi hiç de az rastlanan bir olgu değildir.

Kanımca günümüzde ve içinde yaşadığımız toplum koşullarında, hekimlik ahlakının ve ahlaksızlığının en iyi göstergesi yazılı deontoloji kuralları ve yönetmelikleri değil, gerçek bir demokrasiyi yaşayan halkın değer yargılarıdır. Çünkü; tarihten aldığımız dersler bize demokrasiden uzaklaşıldığı oranda halkın iyiyi ve kötüyü ayırmada kendi özgür değer yargıları yerine egemen olanınkini benimsediğini göstermiştir. Nitekim demokrasinin tümüyle ayaklar altına alınması demek olan faşizmde de -geçici bir süre için bile olsa- insanların faşistlere nasıl alkış tuttıklarını görmedik mi?

KAYNAKÇA

1. Hançerlioğlu, O.: *Felsefe Ansiklopedisi. Cilt 5, s. 6, Remzi Kitabevi, İstanbul 1978.*
2. *A.g.e.: cilt 6, s 378.*
3. *Alsan, S.: Nazi Toplama Kampları. Bilim ve Sanat, 58: 36, 1985.*
4. *Kardal, N.: Prof. İtil doğuştan katilleri ayıkıyor. Cumhuriyet Siyaset 85, s. 61, 1985.*